

ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Н.В. Тлучкевич

**УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК.
ПРАКТИКУМ**

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Луцьк 2018

УДК 657.05 (075.8)

Т 49

*Гриф надано Вченою радою Луцького НТУ
(Протокол № 8 від 27 березня 2018 р.)*

Рецензенти:

Левицька С. О. – доктор економічних наук, професор
(Національний університет водного господарства та природокористування);

Проданчук М. А. – доктор економічних наук, доцент
(Буковинська школа бізнесу та аудиту);

Вавдіюк Н. С. – доктор економічних наук, професор
(Луцький національний технічний університет);

Тлущкевич Н. В.

Т 49 **Управлінський облік. Практикум** : навчальний посібник
/ Н. В. Тлущкевич. – Луцьк : Луцький НТУ, 2018. – 216 с.

Формування у студентів сучасної системи знань про управлінський облік з метою отримання висококваліфікованого фахівця передбачає засвоєння не лише теоретичного матеріалу, а й розвиток практичних навиків у вирішенні певних облікових ситуацій.

Змістове наповнення розділів навчального посібника спрямоване на ґрунтовне засвоєння матеріалу студентами. Схеми та ілюстрації доповнюють викладений матеріал. В розрізі кожної теми наведені дискусійні і контрольні питання, тести, практичні завдання.

Рекомендовано для студентів вищих навчальних закладів, коледжів, а також для бажаючих самостійно оволодіти практичними навичками з управлінського обліку.

ISBN 978–617–672–177–2

© Н. В. Тлущкевич, 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ТЕМА 1. Мета, зміст і організація управлінського обліку	6
ТЕМА 2. Склад витрат виробництва	20
ТЕМА 3. Класифікація і поведінка витрат. Функція витрат	41
ТЕМА 4. Методи обліку витрат і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) за повними витратами	53
ТЕМА 5. Облік і калькулювання за змінними витратами	66
ТЕМА 6. Облік і калькулювання за нормативними витратами	82
ТЕМА 7. Аналіз взаємозв'язку витрат, обсягу діяльності та прибутку	93
ТЕМА 8. Аналіз релевантної інформації для прийняття управлінських рішень	105
ТЕМА 9. Бюджетне планування та контроль доходів, витрат і фінансових результатів	128
ТЕМА 10. Облік, контроль і звітність за центрами відповідальності	152
Глосарій термінів	166
Комплексна (наскрізна) задача	177
Додатки	197
Рекомендована література	213

ВСТУП

Формування у студентів сучасної системи знань про управлінський облік з метою отримання висококваліфікованого фахівця передбачає засвоєння не лише теоретичного матеріалу, а й розвиток практичних навиків у вирішенні певних облікових ситуацій.

Навчальний посібник «Управлінський облік. Практикум» є актуальним і таким, що відповідає вимогам часу. Це обумовлено, в першу чергу, потребою постійного оновлення навчальних матеріалів з облікових дисциплін, які серед економічних мають найбільшу залежність від постійних змін чинних нормативно-правових актів.

Основною метою практичних завдань є систематизація, закріплення та поглиблення знань з управлінського обліку. Накопичення студентами досвіду вирішення задач з обліку дозволить використовувати знання в практичній діяльності.

Структуровано навчальний посібник за десятьма розділами. Практичні завдання за кожною темою доповнено переліком ключових термінів і понять, запитаннями для самоконтролю, тестами та практичними завданнями. У практикумі подано в чіткій послідовності завдання, які сприяють вивченню управлінського обліку.

Окремим розділом представлений «Глосарій термінів», який стане значною допомогою у засвоєнні студентами поданого в посібнику матеріалу.

Для розвитку логічного мислення і поглибленого вивчення окремих питань в навчальному посібнику запропоновано наскрізну задачу з управлінського обліку, виконання якої наблизить студентів до особливостей практики управлінського обліку з врахуванням організаційно-технологічних особливостей діяльності підприємств.

Навчальний матеріал у посібнику викладено логічно, з наведенням таблиць, схем, що сприяють кращому розумінню матеріалу та допомагають його засвоєнню.

У додатках приведені схеми і таблиці, які використовуються у комплексній задачі.

Навчальний посібник вирішує досить важливе завдання дисципліни «Управлінський облік», яке полягає в тому, щоб на належному рівні подати студентам навчальний матеріал, максимально наближаючи виробничі ситуації до дійсності, навчити студентів спрямовувати теорію бухгалтерського обліку на розвиток методів отримання, обробки і використання облікової інформації в системі сучасного менеджменту.

Навчальний посібник може бути використано у вищих навчальних закладах, коледжах, а також для бажаючих самостійно оволодіти практичними навичками з управлінського обліку.

Загалом, мета навчального посібника, спрямована на допомогу студентам економічних спеціальностей в опануванні методичних та практичних основ управлінського обліку, досягнута.

ТЕМА 1

Мета, зміст і організація управлінського обліку

Ключові терміни і поняття: автономна система побудови плану рахунків, загальна система обліку, інтегрована система обліку, інтегрована система побудови плану рахунків, об'єкт управлінського обліку, переплетена система обліку, предмет управлінського обліку, управлінський облік.

Контрольні запитання:

1. Що таке управлінський облік?
2. Що є предметом управлінського обліку?
3. Назвіть функції управлінського обліку.
4. Перелічіть принципи управлінського обліку та дайте їм характеристику.
5. Назвіть основні відмінності між фінансовим та управлінським обліком.
6. Назвіть етапи розвитку управлінського обліку.
7. Охарактеризуйте три системи обліку витрат і доходів на рахунках управлінського та фінансового обліку.

Дискусійні питання:

1. Які основні переваги управлінського обліку над традиційним бухгалтерським обліком?
2. Який підхід до побудови Плану рахунків доходів та витрат покладено в основу національного Плану рахунків?
3. Переваги та недоліки загальної, інтегрованої та переплетеної системи обліку.

ТЕМА 2

Склад витрат виробництва

Ключові терміни і поняття: витрати, класифікація витрат, елементи витрат, статті калькуляції, склад витрат відповідно до П(С)БО 16 “Витрати”, система рахунків обліку витрат, методи зведення витрат, прямі і непрямі витрати, витрати на продукцію,

витрати періоду, виробничі та невиробничі витрати, матеріальні витрати, витрати на оплату праці, амортизаційні витрати, основна, супутня і побічна продукція, облік витрат комплексного виробництва, спільні витрати.

Контрольні запитання:

1. Дайте визначення категорії «витрат».
2. Що розуміють під виразом «виробничі витрати»?
3. Назвіть економічні елементи витрат.
4. Якими нормативними документами бухгалтерського обліку передбачена методика визначення витрат?
5. Принципи поділу витрат на такі, що включаються у собівартість продукції, і такі, що належать до витрат періоду.
6. Як класифікують витрати згідно П(С)БО 16?

Дискусійні питання:

1. Як розрахувати виробничі витрати відповідно до різних ознак їх класифікації?
2. У чому полягає практичне значення розподілу витрат на змінні і постійні?
3. У чому особливість виробничих і невиробничих витрат?
4. На вашу думку, у чому полягає відмінність середніх і маржинальних витрат?

ТЕМА 3

Класифікація і поведінка витрат. Функція витрат

Ключові терміни і поняття: класифікація витрат, вичерпані (спожиті) та невичерпані (неспожиті) витрати, витрати на продукцію, витрати періоду, прямі та непрямі витрати, основні та накладні витрати, виробничі та невиробничі витрати, конверсійні витрати, релевантні та нерелевантні витрати, постійні та змінні витрати, дійсні (реальні) та можливі (альтернативні) витрати, маржинальні та середні витрати, контрольовані та неконтрольовані витрати, регульовані та нерегульовані витрати, поведінка витрат, фактори витрат, змінні

витрати, постійні витрати, змішані витрати, релевантний діапазон, функція витрат, метод аналізу рахунків, метод вищої – нижчої точки.

Контрольні запитання:

1. Що лежить в основі класифікації витрат в управлінському обліку?
2. Що розуміють під виразом «контрольовані витрати»?
3. У чому полягає сутність поведінки витрат?
4. Які є моделі поведінки витрат?
5. Що таке функція витрат і який її математичний вираз?
6. У чому полягає практичне значення розподілу витрат на змінні і постійні?

Дискусійні питання:

1. Важливість поведінки витрат для прийняття управлінських рішень.
2. Вибір методу побудови функції витрат.
3. Як розрахувати витрати відповідно до різних ознак їх класифікації?
4. У чому особливість релевантних витрат і які критерії їх визначення?

ТЕМА 4

Методи обліку витрат і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) за повними витратами

Ключові терміни і поняття: витрати, системи виробничого обліку, методи обліку витрат, позамовний метод обліку витрат, попроцесний метод обліку витрат, попередільний метод обліку, однопредільний метод обліку, собівартість, калькулювання собівартості продукції, метод калькулювання, спосіб калькулювання, система обліку повних витрат, зведений облік витрат, база розподілу витрат, допоміжне виробництво.

Контрольні запитання:

1. Дайте визначення поняття «собівартість».
2. Дайте визначення поняття «калькуляція».

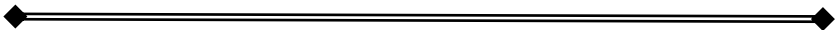
3. Поясніть сутність методу калькулювання собівартості продукції.
4. Назвіть методи обліку витрат.
5. Назвіть види собівартості.
6. У чому полягає сутність позамовного та попроцесного методів обліку витрат і яка сфера їх застосування?
7. Чим відрізняється виробнича собівартість виготовленої продукції від виробничої собівартості реалізованої продукції?
8. З якою метою здійснюють зведений облік витрат?
9. Які методи визначення повних витрат застосовуються у закордонній практиці?

Дискусійні питання:

1. Основні проблеми калькулювання.
2. Можливість практичного застосування у вітчизняній практиці зарубіжних методів обліку повних витрат.

ТЕМА 5

Облік і калькулювання за змінними витратами

Ключові терміни і поняття: собівартість продукції, калькулювання, калькулювання змінних витрат, маржинальний дохід, змінні витрати, директ-костинг, простий директ-костинг, розвинутий директ-костинг.

Контрольні запитання:

1. У чому полягає сутність маржинального доходу?
2. Які відмінності існують між системами калькулювання повних та змінних витрат?
3. Охарактеризуйте переваги та недоліки системи калькулювання змінних витрат.
4. За рахунок яких витрат виникає різниця в прибутку при застосуванні методу обліку повних та змінних витрат?

Дискусійні питання:

1. Чим відрізняється система калькулювання за повними і змінними витратами?
2. Назвіть переваги та недоліки системи «директ-костинг».

ТЕМА 6

Облік і калькулювання за нормативними витратами

Ключові терміни і поняття: відхилення, норма, норматив, нормативні витрати, метод обліку нормативних витрат, нормативна калькуляція, стандарт-кост, маржинальний дохід.

Контрольні запитання:

1. У чому суть нормативного методу обліку витрат і калькулювання собівартості продукції.
2. Завдання системи нормативного обліку витрат.
3. Характеристика нормативних витрат.

Дискусійні питання:

1. Переваги та недоліки нормативного методу обліку витрат.
2. Практика застосування нормативного методу обліку витрат в Україні.

ТЕМА 7

Аналіз взаємозв'язку витрат, обсягу діяльності та прибутку

Ключові терміни і поняття: аналіз «витрати–обсяг–прибуток», точка беззбитковості, критична точка, запас міцності, комбінація продажу, маржинальний дохід (прибуток), середньозважений маржинальний дохід, коефіцієнт маржинального доходу.

Контрольні запитання:

1. Вкажіть послідовність розрахунку маржинального доходу (прибутку).
2. Які основні умови при аналізі взаємозв'язку «витрати–обсяг–прибуток»?

3. Яка послідовність побудови графіку беззбитковості?

Дискусійні питання:

1. У чому полягає необхідність проведення аналізу точки беззбитковості (критичної точки) у натуральних та вартісних показниках?

2. У чому необхідність розрахунку запасу міцності?

ТЕМА 8

Аналіз релевантної інформації для прийняття управлінських рішень

Ключові терміни і поняття: диференційний аналіз, диференційні витрати, диференційні доходи, маржинальний дохід на одиницю обмежуючого ресурсу, обмеження, релевантні доходи і витрати, релевантна інформація, релевантний підхід, рішення щодо спеціального замовлення, рішення щодо розширення чи скорочення діяльності, рішення щодо виготовлення напівфабрикатів у власному виробництві чи придбання їх на стороні, рішення щодо визначення асортименту продукції з врахуванням фактора обмеженості, рішення щодо ціноутворення.

Контрольні запитання:

1. Класифікація управлінських рішень.
2. Які критерії дозволяють розглядати інформацію як релевантну?
3. Що таке релевантні доходи і витрати та як вони впливають на прийняття рішень?
4. При яких умовах приймаються рішення?

Дискусійні питання:

1. Поняття про релевантність інформації та її вплив на прийняття рішень.
2. Класифікація витрат у процесі прийняття рішень.
3. Аналіз типових варіантів альтернативних рішень.

ТЕМА 9

Бюджетне планування та контроль доходів, витрат і фінансових результатів

Ключові терміни і поняття: бюджетування, бюджет підприємства, бюджетний період, бюджетний контроль, відхилення, звіт про виконання, гнучкий бюджет, статичний бюджет.

Контрольні запитання:

1. В якій послідовності здійснюють бюджетування?
2. Види і форми бюджетів.
3. Бюджетний контроль та його значення.
4. Статичний і гнучкий бюджет.

Дискусійні питання:

1. Практика впровадження процесу бюджетування на підприємствах України.
2. Значення статичних і гнучких бюджетів в процесі прийняття управлінських рішень.

ТЕМА 10

Облік, контроль і звітність за центрами відповідальності

Ключові терміни і поняття: центр відповідальності, центр витрат, центр доходів, центр прибутку, центр інвестицій, місце виникнення витрат, кошторис, внутрішня звітність, трансфертне ціноутворення.

Контрольні запитання:

1. Суть центрів відповідальності і їх види.
2. Особливості обліку і контролю за центрами відповідальності.
3. Трансфертна ціна та методи її визначення.

4. Види внутрішньої звітності відповідно до центрів відповідальності.

Дискусійні питання:

1. Облік за центрами відповідальності: переваги і недоліки.
2. Виділення центрів відповідальності на підприємствах України.

Рекомендована література:

1. Атамас П.Й. *Управлінський облік* : навчальний посібник / П.Й.Атамас. – Д. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. - 440с.
2. Бутинець Ф.Ф. *Бухгалтерський управлінський облік* / Ф.Ф. Бутинець. – Житомир : ПП «Рута», 2005. – 480с.
3. Власна справа. Початок: Міркування українського підприємця, який створив успішний малий бізнес без вищої освіти та зв'язків, почавши з позичених 700 \$ [Текст] / [Крамаренко Євген]. – Київ : К.І.С., 2014. – 103 с.
4. Голов С.Ф. *Управлінський облік* [Текст] : підруч. / С.Ф. Голов. – К. : «Центр учбової літератури», 2018. – 534.
5. Горленко Г.О. *Власна справа (Основи малого бізнесу) Ч.1*[Текст] : навч. посіб. / Г.О. Горленко та інші. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. – 115 с.
6. Забарський В.К. *Основи підприємництва та бізнесу* / В.К. Забарський, О.І. Стешу. – К. : Академія, 2004. – 464 с.
7. Корецький М.Х. *Управлінський облік* / М.Х. Корецький, Н.В. Дацій, Л.В. Пельтек. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 296 с.
8. Мансуров П.М. *Управленческий учет* : учебное пособие / П.М. Мансуров. – Ульяновск : УЛГТУ, 2010. – 175 с.
9. Нападовська Л.В. *Управлінський облік* / Л.В. Нападовська. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. – 648 с.
10. Організація підприємницької діяльності та бізнесу [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. К. Збарський [та ін.]; Академія праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України. – К., 2008. – 656 с.
11. Організація бізнесу [Текст] : навч. посіб. для дистанц. навч. / Л.Л. Іваніцька; Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна». – К., 2013. – 261 с.
12. Партин Г.О. *Управлінський облік* / Г.О. Партин, А.Г. Загордній. – К. : Знання, 2007. – 303 с.

13. Труш В.Є. Управлінський облік : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / В.Є.Труш, Т.М.Чебан, Н.Я. Стефанович. – Київ : Кондор, 2007. – 296 с.
14. Управлінський облік [Текст] : навч. посібник / І.Б. Садовська, Н.В. Тлущкевич, М.П. Гарасим. – Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2010. – 560 с.
15. Управлінський облік [Текст] : навч. посіб. для студентів ВНЗ / [О.О. Гончаренко та ін.]; Ун-т банк. справи Нац. банку України (м. Київ). – Київ : УБС НБУ, 2014. – 415 с.
16. Управлінський облік [Текст] : навч. посіб. / А.В. Череп, Н.М. Шмиголь, О.М. Рибалко; Держ. вищ. навч. закл. «Запоріз. нац. ун-т» М-ва освіти і науки України. – Запоріжжя : Запоріз. нац. ун-т, 2014. – 348 с.
17. Управлінський облік [Текст] / Г.О. Партин та ін.; Нац. ун-т «Львів. Політехніка». – Л. : Вид-во Львів. політехніки, 2013. – 279 с.
18. Управлінський облік [Текст] / М.П. Войнаренко, Л.П. Радецька, Л.В. Овод. – Хмельницький : ХНУ, 2012. – 363 с.
19. Управлінський облік [Текст] : практикум / [А.Г. Загородній та ін.]; Нац. ун-т «Львів. Політехніка». – Л. : Вид-во Львів. політехніки, 2013. – 335 с.
20. Управлінський облік [Текст] / Ю.С. Цал-Цалко, Ю.Ю. Мороз, Н.І. Цегельник; Житомир. нац. агрокол. ун-т, Житомир. обл. об-ня громад. орг. «Спілка економістів України». – Житомир : Рута, 2015. – 631 с.

Навчальне видання

ТЛУЧКЕВИЧ Наталія Володимирівна

УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК. ПРАКТИКУМ

Навчальний посібник

Редактор: О. М. Боднар

Підписано до друку 27.03.2018 р. Формат 60x84/16.
Гарнітура Times New Roman. Друк цифровий.
Ум. друк. арк. 13,75. Обл. – вид. арк. 13,7.
Тираж 300 прим. Зам. 40.

Інформаційно-видавничий відділ
Луцького національного технічного університету
43018, м. Луцьк, вул. Львівська, 75
Друк – ІВВ Луцького НТУ
Свідоцтво Держтелерадіо України ДК № 4123 від 28.09.2011 р.